

Muinsuskaitsjad: 9. märtsi „Kabaree“ publik võiks pommitamise ohvreid mälestada vähemalt leinaseisakuga

Kui Estonia teater ei tühista märtsipommitamise 80. aastapäeval toimuvat „Kabaree“ etendust, võiks vähemalt muusikali publik 9. märtsi etenduse eel mälestada hukkunud kaaslinlasi leinaseisakuga, ütleb muinsuskaitsja Jaan Tamm.

Veebruari ja märtsikuu kalendris on hulk kuupäevi, mis on seotud Eesti riigi ja rahva ajalooaga. Meenutame: 24.2 – iseseisvuspäev, Eesti vabariigi aastapäev, 6.3 – 200 Nõukogude pommitajat heitis 11 tunni jooksul Narvale ligi 4000 pommi, hävitades ajaloolise linna, millest 25. jaanuarist alates oli välja veetud kogu elanikkond (20 000 inimest), 7.3 – Nõukogude „punakotkad“ hävitasid Tapa ja Jõhvi raudteetaristu ja selle ümbruse, 9.3 – 300 Punaarmee pommitajat sooritas Tallinnale kaks rünnakut, milles hukkus ligi 800 inimest (neist 554 tsiviilelanikud) ja hävis üle 1500 hoone, palju kvartaleid põles maani maha; 25.3 – Tartu pommitamises sai surma üle saja inimese, purunes 80 hoonet.

Punaarmee kultuurigenotsiid

Et nimekiri oleks täielik, lisame siia sellegi, et Tallinna vallutamise (22. september) samal päeval korraldas Punaarmee pommirünnakud Pärnu ja Viljandi linnale. Nagu eeltoodud loetelu näitab, purustati põhiliselt ajaloolisi linnasüdameid ja seal asunud kultuurpärandit ehk teostati kultuurigenotsiid. Samal ajal jäeti enamik tööstuskvartaleid puutumata.

Eriti perversseks muudab selle aga tõsiasi, et Nürnbergi protsessil esitatud Eestit, põhiliselt Narvat ja Tallinna puudutavate süüdistusmaterjalide hulgas olidki need, mille olid fikseerinud Saksa okupatsioonivõimud vahetult pärast Punaarmee pommirünnakuid (Narva puhul nn Nürnbergi albumid, Tallinna puhul aga ENSV ajaloo muuseumis ümber „vormistatud“, nn Niguliste kvartali „saksa rööv vallutajate“ tekitatud purustuste ülevaade).

Totalitarismihoiatus?

Püüdes ülaltoodut kuidagigi siduda „Kabarees“ antava väidetava praegustele vaatajatele mõeldud totalitarismihoiatusega, on seda hoiatust raske leida. Ehk on selle põhjus muusikali

epl.delfi.ee

Rahvusoper Estonia
Estonia teater
Teater

lavastaja ja tema meeskonna Rootsi päritolu. See pole mitte etteheide, vaid üks võimalik seletus. Pole ju Rootsi ühiskond aastasadu näinud sõdu ega totalitarismi, millega Saksamaa elanikud kümmekond aastat pidid Hitleri kantsleriks oleku ajal kokku puutuma. Nende idapoolse osa ehk DDR-i elanikud aga veel aastakümneid hiljemgi.

Ka meiegi vähegi haritumal teatrivaatajal on raske muusikalist seda hoiatust leida, pigem on nende arust tegemist kunagisest menumuusikalist üha kaugemale eemalduva, väikekodanliku lavastusega. Kuigi Postimees tsiteerib oma arvustuses teatrietenduse vaatajate hulgast kostnud hüüatust „Mu vanaemal oli ka niisugune“ (Hendrik Alla „„Kabaree“ Estonias: glamuurne nagu Marati aluspesu“, 15.2.2024), ei kõneta see enamikku etenduse publikust, kellel vastav kaudnegi kogemus puudub, kuidagi.

Õnneks ei ole minu perekonnas ega suguvõsas olnud sellise [koonduslaagri vangi] tätoveeringu kandjaid. Veelgi suurem õnn on aga selles, et me ei ela praeguses Venemaa föderatsioonis, mille elanikkonda on tabanud järjekordne repressioonide laine. Küll aga tabasid minu emapoolset peret, kes olid 1910–1911 Muhu saarelt Kaug-Itta välja rännanud ja seal majanduslikkus mõttes üsna heale järjele jõudnud, nõukogulikud repressioonid. Kuna 1937. veebruaris-märtsis oli Kommunistliku (bolševike) Partei keskkomitee langetanud otsuse „trotsislikele ja teistele fašismi agentidele“ lõpp teha, hakati ühe esimese rahvusena represserima ka tollasel Venemaal elanud eestlasi. Nii hukati 1938 minu ema esimene mees, Ameerika haridusega filmioperaator August Tamm, kes oli põhjarahvaste elu ja Tšeljuškini polaarekspeditsiooni päästmist jäädvustanud. Kergemini, kui nii võib üldse öelda, pääsesid vanaisa Ivan Meisterson ja onu Mihhail, kes mõisteti kümneks aastaks parandusliku töö kolooniasse ehk saadeti ühte Magadani vangilaagritest. Kuigi mõlemad rehabiliteeriti 1959. aasta 9. aprillil, on nende surma aeg ja koht siiski teadmata. Eluga pääses ainult noorem onu Feodor, kes arreteerimiste ajal teenis sundaega mereväe Põhjaleevastikus. Déjà vu!

Koletu Auschwitz

Mainitud repressioonidest kümme aastat hiljem okupeeritud Eestis sündinuna ei ole ma otseselt näinud totalitarismist põhjustatud sõjakoledusi, küll aga olen Tallinna 1. keskkooli 10. klassi õpilasena pidanud osalema mälestuspärja panekul endise

Klooga surmalaagri asupaigas. Kui siis jäi see vaid põgusaks kokkupuuteks holokausti jõledustega, siis palju rohkem raputas mind 1970. aasta sügisel Poolas käimine. Nimelt käisime TRÜ ajaloo osakonnakaaslase David Vseviõviga Krakóvi ülikooli üliõpilasliidu 20. aastapäeva üritustel, mille käigus viidi meid koos kahe Hollandi üliõpilasega Oświęcimisse, ühte suurimasse hitlerliku Saksamaa koonduslaagrisse, kus hukkus üle nelja miljoni inimese. Nüüdseks UNESCO maailmapärandi nimistusse kuuluv koondus- (pigem siiski hävitus)laager tekitas juba oma tollase ekspositsiooniga õudust. Meiega koos olnud hollandlanna puhkes lausa nutma vitriini ees, kus sadade kohvrite hulgas oli rohkesti hollandikeelseid temale tuttavaid kohanimesid. Ka hollandi meestudeng suutis vaevu pisaraid tagasi hoida. Meie Davidiga reageerisime sellise ekspositsiooni, ka krematooriumi põletusahjude nägemisele vaoshoitumalt, aga sisemiselt vapustas see meid veelgi rohkem.

Peaaegu 50 aastat selles vallas töötanuna olen näinud rohkesti Nõukogude vägede põhjustatud sõjapurustuste jälgi üle terve Eestimaa. Olgu näiteks Tartu Jaani kirik, Poe, Jakobi, Lossi jt tänavatel asunud hoonete jäänused, Narva ordulinnus ja selle ümbrus, börsihoone Raekoja platsil, Viru ja Rütli tänava vaheline ala, Aleksandri kirik, Pärnu vanalinn. Tallinna vanalinnas Harju, Dunkri, Rütli, Apteegi, Vene ja Uus tänav jt, Põltsamaal loss ja linnus.

Purustatud ehitismälestistega seotud pilti täiendab Narvas Siivertsi, 1955. aastani eksisteerinud koonduslaagri kalmistu, kuhu nimetutesse haudadesse on maetud umbes tuhat pärast teist maailmasõda Nõukogude Liidu okupeeritud aladelt vangistatud ohvrit, sealhulgas eestlasi.

9. märtsi etendus ära jätta!

Seetõttu pole midagi imestada, et Eesti vabariigi kodanikud, kellel vähegi on mälu säilinud, ehk „keegi“ (nii on kirjas eelstrateeritud Hendrik Alla artikli lisas „Totalitarismi uss uuristab meie ajusid“) Epp Tsirk New Yorgist on teinud ettepaneku, et märtsipommitamise 80. aastapäeva, 9. märtsi „Kabaree“ etenduse peaks ära jätma.

Epp Tsirk on New Yorgis elav vanaproua, kes nii nagu kümned tuhanded teisedki eestlased pidi üle elama Nõukogude lennuväe barbaarsed õhurünnakud. Epp Tsirk elas üle Tartu pommitamise. Kodu kaotanuna ei jäänudki muud üle kui 1944. aastal sõja jalust koos ema-isa, vanaisa ja vend Andres Jüriadoga põgeneda

Saksamaale, kuhu Augsburgi DP-laagrisse enne USA-sse siirdumist pikemalt peatuma jäädi. Epp Tsirgu vend Andres oli kodueestlastele küllaltki hästi tuntud Vabadusraadio / Raadio Vaba Euroopa kauaaegne kaastöötaja.

Samas ei ole Epp Tsirk Eestit tabanud sõjakoledused üleelanuna ja siinse kodu kaotanuna nõudnud ju muusikali „Kabaree“ keelustamist.

Nii nagu Epp Tsirgu hilisem abikaasa, 1951. aastal Geislingeni DP-laagrist USA-sse siirdunud tehnikadoktor Are Tsirk, oli ka Epp (abiellumiseni Jüriado) aktiivne Välis-Eesti Muinsuskaitse Seltsi (auesimees Neeme Järvi, tegevesimees Rein Taagepera, juhatuse liikmed Lembit Soots, Are Tsirk jt) liige, kelle viimase aja tegevuse oluline osa on kodumaise kultuurielule toetamine. Näiteks annetas ta Eesti-Ameerika fondi kaudu märkimisväärse summa kultuurkapitali 2019. aasta aastapreemia saanud Tartu ülikooli muuseumi Morgensterni saali renoveerimiseks ja sealse näituse „Minu elu ülikool“ koostamiseks. 2023. aasta lõpukuudel jõustus Epp Tsirgu ja Eesti Rahvuskultuuri Fondi vaheline leping, millega Epp Tsirk annetas ERKF-le 170 000 dollarit.

Hukkunute mälestuse mõnitamine

Samas ei ole Epp Tsirk Eestit tabanud sõjakoledused üleelanuna ja siinse kodu kaotanuna nõudnud ju muusikali „Kabaree“ keelustamist, vaid ainult ühe ehk 9. märtsi kui meie linnade elanikele ühe kõige traagilisema päeva mälestamist. Sellel päeval Estonia kavas olev „Kabaree“ tundub pigem tol päeval 80 aastat tagasi hukkunute mälestuse mõnitamisena.

Mis puutub Eesti Muinsuskaitse Seltsi reageeringut „Kabaree“ ettekandmisele, siis pole siin midagi erakorralist. On ju EMS 1989. aastast seda kurba päeva mitmesuguse mälestustegevusega sisustanud. Olles ise Niguliste kirikus esimese mälestusteenistuse ja sellega seotud pildinäituse organiseerija, julgen öelda, et paljudel kohaletulnutel olid pisarad silmis. Kuigi tollasele Niguliste üritusele on aastatega lisandunud leinakellade löömine ja küünalde süütamine Trepil tänava varemetel ning Harju tänava tugimüüri, jääb üha vähemaks neid, kes traagiliste 9. märtsi sündmuste ohvrid on või neid mäletavad. Kunagise linnapea Jüri Ratase abiga on lisandunud mälestuspaik Aleksander Nevski kalmistul, kus on kirjas kõigi hukkunute nimed.

Ülaltoodust oligi ajendatud Eesti Muinsuskaitse Seltsi üleskutse [Estonia teatri juhtkonnale](#) osaleda märtsipommitamise 80.

aastapäeva mälestusüritusel Aleksander Nevski kalmistul, ehk isegi mälestuspärg asetada.

Kui sellise palve täitmine peaks siiski raskeks osutama, siis võiks ju kogunenud publik vähemalt eesriide tõustes langetatud päi püstiseistes meie hukkunud kaaslinlasi mälestada. Ehk ei ole seda sellel kurval päeval palju tahta.

Eesti Muinsuskaitse Selts saatis jaanuari algul rahvusooper Estonia juhtkonnale ja nõukogule avaliku kirja, milles nad paluvad tühistada 9. märtsiks planeeritud „Kabaree“ etenduse, sest see ei sobi märtsipommitamise aastapäevaga.

Tallinna purukspommitatud vanalinn 1944. aasta kevadel 1944. aasta märts. Tallinna vanalinn on puruks pommitatud. Märtsipommitamise aastapäeval süüdatakse Tallinna vanalinnas tuhanded küünlad.

„Kabaree“ lõpustseen

Haakristiga mehed „Kabarees“